

Amasya İlahiyat Dergisi – Amasya Theology Journal

ISSN 2667-7326 | e-ISSN 2667-6710

Haziran / June 2020, 14: 353-373

**Rifâîliğin Anadolu'daki Tarihine Bir Katkı:
"Ahmed-i Kebîr er-Rifâî" "Ahmed-i Kûçek" mi?***

**A Contribution to the History of Rifâiyya Order in Anatolia:
Is "Ahmed-i Kebîr er-Rifâî" "Ahmed-i Kûçek"?**

Dr. Aliye UZUNLAR

(Bağımsız Araştırmacı / Independent Researcher)

Istanbul, Turkey

aliyeuzunlar@hotmail.com

orcid.org/0000-0001-9002-5655

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 15 Kasım / November 2019

Kabul Tarihi / Accepted: 11 Aralık / December 2019

Yayın Tarihi / Published: 30 Haziran / June 2020

Yayın Sezonu / Pub. Date Season: Haziran / June

Sayı / Issue: 14 **Sayfa / Pages:** 353-373

Atıf / Cite as: Uzunlar, Aliye. "Rifâîliğin Anadolu'daki Tarihine Bir Katkı: "Ahmed-i Kebîr er-Rifâî" "Ahmed-i Kûçek" mi? [A Contribution to the History of Rifâiyya Order in Anatolia: Is "Ahmed-i Kebîr er-Rifâî" "Ahmed-i Kûçek"?]. *Amasya İlahiyat Dergisi-Amasya Theology Journal* 14 (June 2020): 353-373.

<https://doi.org/10.18498/amailad.647374>.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

* Bu makale "Anadolu ve İstanbul'da Rifâiyye'nin Sayyâdiyye Kolu" isimli doktora tezine dayanılarak kaleme alınmıştır. Danışman: Prof. Dr. Safi Arpaguş, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2019. This article is extracted from my doctorate dissertation entitled "The Sayyâdi branch of the Rifâiyya in Anatolia and Istanbul".

Copyright © Published by Amasya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi / Amasya University, Faculty of Theology, Amasya, 05100 Turkey. All rights reserved.
<https://dergipark.org.tr/amailad>.

A Contribution to the History of Rifâiyya Order in Anatolia: Is "Ahmed-i Kebîr er-Rifâî" "Ahmed-i Kûçek"?

Abstract

It has been discussed by the scholars that whether the names pointing out two Rifâî sheikhs, who are known since the fourteenth century, refer to two different figures or to the same person. One of these names refers to Ahmed-i Kûçek, the foremost representative of Rifâiyya Order in Anatolia; and the other refers to Sâhibu'l-Hâl Seyyid Ahmed-i Kebîr, whose tomb is in Lâdik and even today open to visit. The narratives reported about them, who have been mentioned with the same name but with different epithets, indicates that they lived in the same time period and environment. But it is still ambiguous whether they are same or different persons. To arrive at a conclusion, we need more information about their personal records showing their lineage. In this article, by depending on sources which have not been worked on yet, we fixed their names and showed that these to names refer to one person. Thus it has been proved that Ahmed-i Kebîr, whose tomb is in Lâdik, is Ahmed-i Kûçek. In the article, we preferred to use his most common name Ahmed-i Kûçek, and tried to rewrite his biography based on our new findings. While doing so, we also offered some new information about the course of Rifâî Order in Anatolia.

Summary

One of the Sufî orders in the fourteenth century Anatolia was the Rifâîs. However, the information offered by researches about the representatives of this Basra based order is very limited and dispersed. This situation brings forth the confusion about the historical identity of some Rifâîs. One of these figures is Seyyid Ahmed-i Kebîr er-Rifâî, whose tomb is in Lâdik and even today open to visit; and the other is Ahmed-i Kûçek, the foremost representative of Rifâî order in the fourteenth century Anatolia.

The historical identity of these two figures, who have the same name but have different epithets namely "Kebîr: Big" and "Kûçek: Small", has been subject of debate among scholars. Some argues that there are two different figures, the others discuss that there is only one person who has been referred with two epithets.

Recently found two works help us to identify the historical identity of Ahmed-i Kebîr and Ahmed-i Kûçek. These works are İbnü's-Serrâc's (d. 747/1347), *Teşvîku'l-eroâh ve'l-kulûb ilâ žikri allâmi'l-guyûb* and *Tuffâhu'l-eroâh ve miftâhü'l-irbâh*. They are the oldest sources having information about Ahmed-i Kûçek. Another work is Hüseyin Hüsameddin's (d. 1939) *Amasya Tarihi* which consists of twelve volumes.

In this article, we will compare the information between the existing sources and İbnü's-Serrâc's and Hüseyin Hüsameddin's works and try to answer the question if Ahmed-i Kebîr and Ahmed-i Kûçek names refer to the same person or two different figures. In existing sources, we come across the name of Ahmed-i Kebîr in records regarding places of pilgrimages in Lâdik. It seems that while Seyyid Ahmed was alive, he was known in Amasya and in its neighborhood as "Sâhibu'l-Hâl" to be distinguished from the master of the Rifâî order Seyyid Ahmed el-Kebîr. The reason of this attribute of "Kebîr" might be an expression of respect in the region he lived or a distinctive statement to distinguish him from another member of the family who also probably had the name Ahmed. Because of his relation to an older family member with the same name, İbn Battûta, İbn Serrâc and Eflâkî mentioned his name as "Ahmed-i Sagîr/Ahmed-i Kûçek". The person because of whom he called as "Sagîr/Kûçek" was probably his grand grandfather Seyyid Ahmed er-Rifâî or his grandfather Ahmed el-Müsta'cil.

As a result, some points are established that enabled us to make connection with the names Ahmed-i Kebîr and Ahmed-i Kûçek. One of these points is the unity of time period. The narrations about the two names point out the first half of the fourteenth century. The other point is the unity of place, which is Amasya. It is well known that Ahmed-i Kebîr lived in Amasya and his tomb is still in this city. However, in order to arrive at accurate conclusion about the historical identity of Ahmed-i Kebîr and Ahmed-i Kûçek, we need documents showing their lineage. According to the writings of İbn Battûta and İbnü's-Serrâc we reach at such a lineage: Seyyid Ahmed-i Kûçek b. Seyyid Tâcuddin Muhammed b. Seyyid Şemsüddîn Ahmed el-Müsta'cil b. Muhammed er-Rifâî. The same lineage is mentioned by Es'ad el-Medenî about Sâhibu'l-Hâl Ahmed-i Kebîr. Thus we come to a conclusion that one person was mentioned with different epithets or attributes.

The established lineage and the information derived from the sources show that it is possible to rewrite the life of Ahmed-i Kûçek in accordance with the historical settings. Accordingly, Ahmed-i Kûçek's father Seyyid Tâceddin (d.

744/1343-44) was living in Basra. However he was a renowned sheikh who often travelled to Syria and Anatolia. His Konya visit was mentioned by Eflâkî in *Menâkıbü'l-'ârîfîn*. During one of his travels in Anatolia, Seyyid Tâceddin got married to the daughter of Seyyid Bilal Kâzimî, who was a descended from Imam Musa Kâzım, in the city of Sinop. And this lady gave birth to Ahmed-i Kûçek.

Ahmed-i Kûçek studied in Baghdad and there became a successor of Sheikh Ebu'l-Hasan el-Vâsîti. After completing his studies, he went to Anatolia in 706 (1306-1307). For a while he stayed with his grandfather Seyyid Bilal Kâzimî. By the death of his grandfather, he set forth on a journey, turned back to Amasya in 713 (1313-1314) and settled in Hankâh-ı Mesûdî. At that time, the sheikh of Hankâh was Alaeddin Ali Âşık Baba, the grandson of Baba İlyas. Ahmed-i Kûçek got married to Âşık Baba's daughter. After years, he settled in his lodge in Lâdik. He passed away in 759 (1358) and his tomb namely "Seyyid Ahmed-i Kebîr er-Rufâî Türbesi" is open to visit in Lâdik.

Keywords: Tasawwuf, Anatolia, Rifâî, Ahmed-i Kûçek, Ahmed-i Kebîr.

Rifâilîğin Anadolu'daki Tarihine Bir Katkı: "Ahmed-i Kebîr er-Rifâî" "Ahmed-i Kûçek" mi?

Öz

İsimleri XIV. asırdan günümüze ulaşan iki Rifâî şeyhinin, aynı ya da ayrı şahsiyetler olup olmadıkları araştırmacılar arasında tartışma konusu olmuştur. Bu isimlerden biri Rifâilîğin Anadolu'daki en önemli temsilcisi kabul edilen Ahmed-i Kûçek; diğeri ise Lâdik'teki türbesi bugün de ziyarete açık olan Sâhibu'l-Hâl Seyyid Ahmed-i Kebîr'dir. Haklarında nakledilen rivayetler, aynı ismi taşıyıp farklı lakaplarla anılan bu zatlar için zaman ve mekan birliğinin söz konusu olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak aynı ya da ayrı şahsiyetler olup olmadıkları hakkında kesin bir hükme varabilmek için soy bağlarını ortaya koyan künye bilgilerine ihtiyaç vardır. Bu çalışmada, daha önce üzerlerinde çalışılmamış kaynaklardan istifadeyle, söz konusu iki isme ait künyeler tespit edilerek, farklı lakaplarla tek bir isme işaret edildiği ortaya konulmuştur. Buna göre, Lâdik'te medfun Ahmed-i Kebîr, nâm-ı diğeri Ahmed-i Kûçek'tir. Makalede, daha yaygın bir şöhrete sahip Ahmed-i Kûçek ismi tercih edilerek, biyografisi yeniden teşekkül ettirilmiş, böylelikle Ahmed-i Kûçek'in şahsiyetinde Rifâilîğin bu topraklardaki seyri hakkında yeni malumatlar sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Anadolu, Rifâî, Ahmed-i Kûçek, Ahmed-i Kebîr.

Giriş

XIII. ve XIV. asırlarda Anadolu’da yaşamış meşâyihten bahseden menâkıbnâme, seyahatnâme ve şehir tarihi türündeki eserlerde, Rifâiyye’ye mensubiyeti ile temayüz etmiş ve aynı dönemde yaşamış Ahmed isminde iki zâta rastlanır. Bu zâtlardan biri, Lâdik’te¹ türbesi hâlen ayakta olan, Seyyid Ahmed-i Kebîr er-Rifâî; diğeri ise, XIV. asırda Rifâîliğin Anadolu’daki en önemli temsilcisi kabul edilen Ahmed-i Kûçek’tir. Aynı ismi taşıyan ancak “kebîr (büyük)” ve “kûçek (küçük)” şeklinde birbirine zıt lakaplarla anılan bu zatların tarihî şahsiyetleri, araştırmacılar arasında tartışma konusu olmuştur. İki ayrı şahsiyetin varlığını kabul edenler olduğu kadar, farklı lakaplarla aynı kişiye işaret edildiğini iddia edenler de çıkmıştır.

Ahmed-i Kebîr ve Ahmed-i Kûçek’in aynı kişi olduğu iddiası ilk defa Sadi Bayram tarafından ortaya atılmıştır. Bayram, Lâdik’te medfûn Ahmed-i Kebîr’in, Rifâî tarikatının kurucusu Seyyid Ahmed-i Kebîr’in (v. 578/1182) torunlarından biri ve Eflâkî’nin (ö. 761/1360) Menâkıbu’l-Ârifin isimli eserinde bahsi geçen Ahmed-i Kûçek ile aynı kişi olduğunu ifade etmektedir.² Eyüp Öztürk ise, Ahmed-i Kebîr’in Ahmed-i Kûçek

¹ Lâdik, önceleri Amasya’nın beldelerinden biri iken, 1929 yılında Samsun’a bağlanmıştır.

² Sadi Bayram, “Lâdik ve Seyyid Ahmed-i Kebîr er-Rifâî Hazretleri”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi* 74 (1991), 139-156; *Merzifon-Amasya Kültür tarihinde İdi-zâdeler-Hacıbayramoğulları* (Ankara: y.y., 2018), 16. Herhangi bir değerlendirmede bulunmaksızın, Lâdik’te medfun Ahmed-i Kebîr’den Ahmed-i Kûçek ismiyle söz edenler de vardır: Rüya Kılıç, *Osmanlıda Seyyidler ve Şerifler* (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2005), 60; Mahmut Erol Kılıç, *Anadolu Tasavvuf Tarihine Notlar 1 - Osmanlı Dönemi-Cumhuriyet Dönemi* (İstanbul: Sufi Kitap, 2014), 1/14. Elvân Çelebi’nin (ö. 760/1358-1359) *Menâkıbu’l-kudsiyye*’si de bugün güncelliğini yitirmiş yorumlara sebep olmuş, kitapta ismi geçen Ahmed-i Kebîr’in tarihî şahsiyeti bir süre araştırmacıları meşgul etmiştir. Eserde, Dede Garkın’la Ahmed-i Kebîr arasında geçen bir menkıbenin nakledilmesi evvela farklı tahlil edilmiş; Abdülbakî Gölpınarlı, Ahmet Yaşar Ocak ve İsmail Erünsal, menkıbede sözü edilen Seyyid Ahmed-i Kebîr’in, tarihî olarak tarikatın kurucusu Ahmed er-Rifâî olamayacağını ifade edip, “kebîr” lakaplı kişi ile Ahmed-i Kûçek’e işaret edildiği görüşünü serdetmişlerdir. Bu yorumları değerlendiren Eyüp Öztürk, iki zıt lakabın aynı kişi için kullanılmayacağını, Ahmed-i Kebîr’in, Ahmed-i Kûçek’in dedesi Ahmed el-Müsta’cil olması gerektiğini iddia etmiştir. Eyüp Öztürk, *Velilik ile Delilik Arasında*, 174. Ancak sonraki araştırmalar, Dede Garkın’ın XII. asrın sonu ile XIII. asrın başlarında yaşadığını, dolayısıyla Seyyid Ahmed er-Rifâî (ö. 1182) ile görüşmüş olabileceğini ortaya

olmadığı kanaatindedir. Ona göre, aynı ismi taşımaları, Rifâiyye'ye mensubiyetleri ve çağdaş olmaları, bu iki şahsiyetin aynı kişi olduğu sonucuna varmak yeterli değildir. Üstelik her iki isim kaynaklarda "kebîr (büyük)" ve "kûçek (küçük)" gibi birbirine zıt lakaplarla anılagelmişlerdir.³

Bu fikir ayrılığının en önemli sebebi, söz konusu kişilerin tarihî şahsiyetleri hakkında bilgi ihtiva eden kaynakların sınırlı olmasıdır. Ancak bu sorun, yakın dönemde gün yüzüne çıkan bazı eserler dolayısıyla aşılabilecek durumdadır.

Bu eserlerden ikisi, İbnü's-Serrâc'ın (ö. 747/1347) *Teşvîku'l-ervâh ve'l-kulûb ilâ zikri allâmi'l-guyûb* ile *Tüffâhu'l-ervâh ve miftâhü'l-irbâh* isimli telifleridir.⁴ XIV. asırda, Suriye ve Anadolu'da, Memlûklerin kontrolündeki şehirlerde kadılık görevinde bulunmuş olan müellif, Rifâî tarikatına mensuptur.⁵ Söz konusu iki eserinde, tasavvuf ile alakalı kavramları açıklamış ve mutasavvıfların kerametlerini nakletmiştir. Kendisiyle aynı dönemde yaşamış sûfilerin bazıları ile bizzat görüşüp,

koymuştur. Bu itibarla *Menâkıb'da* bahsi geçen Ahmed-i Kebîr, tarikatın pîri Seyyid Ahmed er-Rifâî'dir. Ulaşılan bu yeni malûmatla birlikte, Elvân Çelebi'nin sözünü ettiği Ahmed-i Kebîr'den kasdın Ahmed-i Kûçek olabileceği görüşü, Ahmet Yaşar Ocak ve İsmail Erünsal tarafından tashih edilmiş ancak Ahmed-i Kûçek'in tarihî şahsiyeti hakkında yeni bir yorum getirilememiştir. Elvan Çelebi, *Menâkibu'l-kudsiyye fi menâsibi'l-ünsiyye: Baba İlyas-ı Horasanî ve Sülalesinin Menkabavî Tarihi*, haz. Ahmed Yaşar Ocak - İsmail E. Erünsal (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014), 35. Dede Garkın'ın yaşadığı dönem için bk. Ahmet Yaşar Ocak, *Babaîler İsyanı: Alevîliğin Tarihsel Altyapısı Yahut Anadolu'da İslâm-Türk Hetedoroksisinin Teşekkülü* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016), 132-133. Bu konuda ayrıca bk. Abdülbakî Gölpinarlı, *Manâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli: Vilâyet-nâme* (İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1958), 137.

³ Eyüp Öztürk, *Velilik ile Delilik Arasında: İbnü's-Serrâc'ın Gözünden Muvelleh Dervişler* (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2013), 171-172. Benzeri görüşler için ayrıca bk. Rauf Kahraman Ürkmez, *Menâkibnâmelere Göre XIII. Yüzyıl Anadolu'sunda Tasavvufi Zümreler* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018), 100.

⁴ *Tüffâhu'l-ervâh*, *Teşvîk* isimli kitabın III. kısmı olmakla birlikte ayrı bir kitap olarak değerlendirilmektedir. Mevcut nüshalar günümüze ayrı ciltlerde ulaşmıştır. Bu çalışmada istifade edilen nüshalar şunlardır: *Tüffâhü'l-ervâh ve miftâhu'l-irbâh*, Berlin Staatsbibliothek, Wetzstein II, 396 (dijital nüsha); *Teşvîku'l-ervâh ve'l-kulûb ilâ zikri 'allâmi'l-guyûb*, Süleymaniye Ktp., Amcazade Hüseyin Paşa nr.: 272.

⁵ İbnü's-Serrâc'ın tarikat silsilesi için bk. Muhammed b. Ali b. es-Serrâc, *Tüffâhu'l-ervâh ve miftâhu'l-irbâh: Ruhların Meyvesi ve Kazancın Anahtarı*, çev. Nejdet Gürkan vd. (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2015), 13.

menkıbelerini nakleden İbnü's-Serrâc'ın eserleri, tasavvuf tarihi açısından önemli kaynaklar olup, başka kitaplarda bulunmayan bilgiler ihtiva etmektedir. İbnü's-Serrâc'ın eserlerinin Anadolu tasavvuf tarihi için de kaynak değer taşıdığı, Türk ilim camiası tarafından son yirmi yıl içinde fark edilmiş ve *Tüffâhu'l-ervâh* Türkçeye tercüme edilmiştir.⁶ *Tüffâh*'ta Ahmed-i Kûçek'in nesebine işaret eden bilgiler yer almakta; babası Seyyid Tâceddîn ve dedesi Ahmed el-Müsta'cil'in menâkıbı nakledilmektedir. Bilinen tek nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunan diğer eseri *Teşvîku'l-ervâh* ise, henüz üzerinde yeterince çalışılmamış bir kaynaktır. Bunda, eserin bazı sayfalarının okumaya engel olacak şekilde bozulmuş olmasının da etkisi vardır. *Teşvîk'in* 131b-132b numaralı varakları, Ahmed-i Kûçek'in kerametlerine ayrılmıştır. İbnü's-Serrâc'ın bu eserleri, Ahmed-i Kûçek hakkında bilinen en eski kaynaklar olma özelliğini taşımaktadır.

Mevcudiyeti bilinmekle birlikte, tamamı yayımlanmamış olan ve Lâdik'te medfûn Ahmed-i Kebîr hakkında en geniş malûmat içeren eser, Hüseyin Hüsâmeddin'in (ö. 1939) şehir tarihi türünde öncü kabul edilen *Amasya Tarihi*'dir. On iki ciltten müteşekkil eserin ilk dört cildi dışındaki ciltleri neşredilmemiş olduğundan, burada nakledilen bilgiler bugüne kadar araştırmacılar tarafından maalesef değerlendirilememiştir.⁷ Amasya Belediyesi tarafından satın alınan ve henüz neşri gerçekleşmeyen yedi cilt üzerindeki çalışmalarımız sonucunda, eserin 6. cildinde Ahmed-i Kebîr'in hayatı hakkında ayrıntılı bilgilere rastlanmıştır. Müellifin, mevcut yazılı kaynakların yanı sıra, bizzat gördüğü silsile-nâmeler ve Ahmed-i Kebîr'in soyundan gelenlerin beyanlarından da istifade etmesi, burada nakledilen bilgilerin önemini arttırmaktadır.

Bu makalede, İbnü's-Serrâc ve Hüseyin Hüsâmeddin'in eserlerinde verilen bilgiler ile mevcut kaynaklarda nakledilenler mukayese edilecek; Lâdik'te medfûn Ahmed-i Kebîr'in tarihî şahsiyeti

⁶ Muhammed b. Ali b. es-Serrâc, *Tüffâhu'l-ervâh ve miftâhu'l-irbâh: Ruhların Meyvesi ve Kazancın Anahtarı*, çev. Nejdet Gürkan vd. (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2015).

⁷ Bu çalışmada, eserin kayıp olan 5. cildi dışındaki tüm ciltlerinden istifade edilmiş ve içerisindeki bilgiler makalenin ilgili kısımlarında değerlendirilmeye çalışılmıştır. *Amasya Tarihi*'nin yayımlanmamış ciltlerine ulaşmamı sağlayan tez danışmanım Prof. Dr. Safi Arpağuş Bey'e müteşekkirim.

ve Ahmed-i Kûçek ismi etrafında süregelen tartışmalara katkıda bulunulmaya gayret edilecektir.

1- Seyyid Ahmed-i Kebîr İsminin Zikredildiği Kaynaklar

Seyyid Ahmed-i Kebîr ismine, bugün Samsun'a bağlı olup, önceleri Amasya'nın beldelerinden biri sayılan Lâdik'teki ziyaretgâhlarla alakalı kayıtlarda rastlanmaktadır. Bu kayıtlardan ilki, Lâdik'e uğrayıp türbesini ziyaret eden Gelibolulu Mustafa Âli'nin (ö. 1600) *Künhü'l-ahbâr*'da naklettikleridir.⁸ Gelibolulu, Seyyid Ahmed-i Kebîr'in Rûm'a gelip Amasya'ya yerleştiğini ve burada "Sâhibu'l-hâl" ünvanı ile şöhret bulduğunu yazar. Soyu, doğum tarihi ve nereden geldiği konusunda ise bilgi vermez. Ahmed-i Kebîr'in, Şeyh Ali el-Vâsıtî'den hilafet aldığı, ömrünün çoğunu seyahatle geçirdiği, 752/1351-1352 senesinde Lâdik'te bir cami inşa ettirdiği, vefat tarihinin ise bilinmediği *Künhü'l-ahbâr*'da nakledilen diğer bilgiler arasındadır.

Ahmed-i Kebir isminin zikredildiği bir diğer eser Evliya Çelebi'nin (ö. 1684) *Seyâhatnâmesi*'dir. Evliya Çelebi onu, Şeyh Ahmed-i Kebîr-i Rifâî ismiyle anar ve Lâdik'teki ziyaretgâhlar arasında türbesini de zikreder.⁹ Ahmed-i Kebîr'in Orhan Gazi dönemi meşâyihinden olduğunu ifade eden Evliya Çelebi'nin, onun Muhyiddîn İbnü'l-Arabî (ö. 638/1240) ile görüştüğü ve yerine halife olduğu konusunda söyledikleri tarihî açıdan mümkün görünmemekte ve kendi beyanı ile çelişmektedir. Zira *Seyâhatname*'de, Ahmed-i Kebîr'in vefat tarihi olarak 752/1351-1352 senesi kaydını düşmüştür. Bu durumda 638/1240 yılında vefat ettiği bilinen İbnü'l-Arabî ile görüşebilmesi için Ahmed-i Kebîr'in yüz seneden fazla yaşamış olması gerekir. Söz konusu vefat tarihlerinin yanlış olduğu kabul edilse dahi, böyle bir görüşmenin gerçekleştiği bilgisi başka kaynaklardan teyit edilememektedir. Dolayısıyla Evliya Çelebi'nin bu konuda naklettiklerini doğru kabul etmek mümkün görünmemektedir.

Tarih ve seyahatnâme türündeki bu iki eser dışında, Ahmed-i Kebîr isminin zikredildiği bir başka kaynak, Medine'de Hanefî fıkhı müftülüğü vazifesinde bulunmuş olan Es'ad el-Medenî'nin (ö. 1704), Rifâî tarikatı pîri Seyyid Ahmed er-Rifâî ile birleşen ve Anadolu'ya

⁸ Gelibolulu Mustafa Âli, *Künhü'l-ahbâr* (İstanbul: Takvimhane-i Amire, 1277), 5/61-62.

⁹ Evliya Çelebi, *Seyâhatnâme: (I-II. cilt) indeksli tıpkıbasım*, haz. Seyit Ali Kahraman (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2013), 1/vr. 234a, 345a, 346a.

yerleşmiş olan soyu¹⁰ ile alâkalı nesep zincirlerini naklettiği *Risâletü'l-Müselsel*'dir. Müellif bu risalede kendi soyunu beyan ederken, aile büyükleri ile Ahmed-i Kebîr arasındaki bağı da ortaya koyar ve onu "Amasya'da medfun, Sâhibu'l-hâl ünvanıyla meşhur, Seyyid Şemsüddin Ahmed el-Kebîr" sözleriyle takdim eder.¹¹

Ahmed-i Kebîr hakkında en geniş malûmatın bulunduğu eser, Hüseyin Hüsameddin'in (ö. 1939) *Amasya Tarihi*'dir. Yukarıda bahsi geçen diğer kaynaklarda olduğu gibi, *Amasya Tarihi*'nde de Ahmed-i Kebîr'den daima "Sâhibu'l-hâl Ahmed-i Kebîr" şeklinde söz edildiği görülmektedir.

2- Ahmed-i Kûçek İsminin Zikredildiği Kaynaklar

Mevcut eserler arasında Ahmed-i Kûçek'ten bahseden en eski kaynak İbnü's-Serrâc'ın (ö. 747/1346) *Teşvîku'l-ervâh*'ıdır.¹² Bu eserde ondan, *Ahmed-i Kûçek b. Seyyid Tâcuddîn* künyesiyle söz edilmekte; Alanya, Uluborlu ve Konya ziyaretleri esnasında gösterdiği kerametler nakledilmektedir.

Ahmed-i Kûçek'in Anadolu tasavvuf tarihinde Rifâîliğin etkili isimlerinden biri kabul edilmesi, Eflâkî'nin (ö. 761/1360) *Menâkibu'l-ârifîn* isimli eserinde ondan bahsetmesi sebebiyle olmuştur. İbnü's-Serrâc'ın

¹⁰ Bu eserde verilen bilgilere göre, Es'ad Efendi ve Seyyid Ahmed er-Rifâî'nin büyük cedleri Ali Hâzım er-Rifâî el-İşbilî'dir. Es'ad Efendi'nin soyu, Seyyid Ali Hâzım oğlu Seyyid Abdullah el-Medenî'ye, Seyyid Ahmed er-Rifâî'nin nesebi ise Ali Hâzım'ın diğer oğlu Seyyid Sâbit'e dayanır. Seyyid Abdullah el-Medenî, İşbiliyye'den Medine'ye, Seyyid Ahmed er-Rifâî'nin ailesi ise, Basra'ya göç etmişlerdir. Es'ad Efendi'nin ailesinin Anadolu'ya yerleşmesi, büyük dedesi Zeynelâbidîn el-Kayserânî el-Abdalî (ö. 817/1414-1415) zamanında olmuştur. Seyyid Zeynelâbidîn, Medine'den Kayseri'ye hicret etmiş ve orada vefat etmiştir. Es'ad Efendi'nin babası Seyyid Ebû Bekr Muhammed el-Hilmi el-Üsküdarî 995 (1586-1587) senesinde Kayseri'de doğmuş, tahsil amacıyla bir müddet Üsküdar'da bulunmuştur. Daha sonra Medine'ye yerleşen Seyyid Muhammed Hilmi el-Üsküdârî burada Kadı Muhammed el-Bosnavî'nin kızıyla evlenmiş ve bu evlilikten Es'ad Efendi dünyaya gelmiştir. Es'ad el-Medenî, "Risâletü'l-müselsel", *Mecmu'* (Kahire: el-Matbaatü'l-Âmireti's-Şerifiyye, 1309), 2-14.

¹¹ Kitapta anlatılanlara göre, Es'ad el-Medenî'nin büyük dedesi Seyyid Zeynelâbidîn el-Kayserânî (ö. 817/1414-1415) Medine'den Kayseri'ye yerleşmiş ve burada Ahmed-i Kebîr'in torunu Seyyid Burhâneddîn'in kızıyla evlenmiştir. Bu ifadelerden, Ahmed-i Kebîr'in evlatlarından Kayseri'ye yerleşenler olduğu da anlaşılmaktadır. Es'ad el-Medenî, "Risâletü'l-müselsel", 13.

¹² İbnü's-Serrâc, *Teşvîk*, vr. 131b-132b.

eserlerinin yakın dönemde gün yüzüne çıkmasıyla birlikte, Ahmed-i Kûçek'ten bahseden en eski kaynak olma vasfını yitiren bu eserde Eflâkî, Ulu Arif Çelebi (ö. 719/1320) ile Ahmed-i Kûçek'in Amasya şehrindeki görüşmelerini kaydetmiş, onu şu isim ve sıfatlarla anmıştır: "Abdâln ve ahrârın özü, seyyidim Ahmed-i Kûçek Sâhibu'l-hâl Rifâî (*Zübdetü'l-abdâl ve'l-ahrâr seyyidî Ahmed-i Kûçek-i hâl-dâr-ı Rifâî*)".¹³

Ahmed-i Kûçek'ten bahseden müellifler arasında onu bizzat görmüş yegâne kişi İbn Battûta'dır (ö. 770/1368). Seyyid Ahmed er-Rifâî'nin Ümmü Abîde'deki türbesini ziyareti esnasında, Rûm topraklarından kalkıp, dedesinin türbesini ziyarete gelen Ahmed-i Kûçek'le karşılaşmış ve künyesini Ahmed-i Kûçek b. Tâceddîn er-Rifâî şeklinde kaydetmiştir.¹⁴ Seyâhatnâmesinin Anadolu toprakları ile alakalı kayıtlarında ise, Ahmed-i Kûçek'in evlatlarının Amasya'da yaşadıkları bilgisini vermekte ve isimlerini zikretmektedir.¹⁵

Yukarıda bahsi geçen kaynaklarda, Ahmed-i Kebîr ve Ahmed-i Kûçek isimleri arasında bir irtibat kurulmasına imkân sağlayan bazı hususlar dikkat çekmektedir. Bunlardan biri, zaman birliğidir. Ahmed-i Kebîr ve Ahmed-i Kûçek isimlerine XIV. asırla alakalı kayıtlarda rastlandığı makalenin giriş kısmında ifade edilmişti. Bu isimler hakkında nakledilen rivayetlerde, yaşadıkları zaman dilimine işaret eden bilgiler de mevcuttur. Ahmed-i Kebîr'in Lâdik'te inşa ettirdiği caminin vakfiyesi 752/1351 tarihlidir. Ahmed-i Kûçek ise, vefat tarihi 719/1320 olan Ulu Ârif Çelebi ile mülâki olmuş ve İbn Battûta onu takriben 1326-1327 yıllarında Ümmü Abîde'de görmüştür. Dolayısıyla her iki isim için zaman birliğinden de söz etmek ve bunu XIV. asrın ilk yarısı ile kayıtlamak mümkün görünmektedir. Bu tarihlendirmeye paralel bir diğer husus mekân birliğidir. Söz konusu mekân da Amasya şehridir. Ahmed-i Kebîr'in Amasya'da yaşadığı ve türbesinin hâlen bu şehirde mevcut olduğu bilinmektedir. İbn Battûta ve Eflâkî'den öğrendiğimize göre, Amasya aynı zamanda, Ahmed-i Kûçek'in Ulu Ârif Çelebi ile görüşmesinin gerçekleştiği ve oğullarının ikamet ettiği

¹³ Ahmed Eflâkî, *Menâkıbü'l-ârifîn*, yay. haz. Tahsin Yazıcı (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1961), 2/915.

¹⁴ Ebû Abdullah Muhammed et-Tancî İbn Battûta, *Mühezzebü rihleti İbn Battûta*, haz. Ahmed el-Avâmirî - Muhammed Câdelmevlâ (Kahire: Matbaa-i Emîriyye, Bulak, 1937), 1/138-139, 238.

¹⁵ İbn Battûta, *Mühezzebü rihleti İbn Battûta*, 1/238.

şehirdir. Ayrıca Eflâkî, Ahmed-i Kebîr için kullanılan “Sâhibu’l-hâl” sıfatını Ahmed-i Kûçek’e nispet etmekte, böylelikle bu sıfatın, iki ismin müşterek lakapları olduğu da görülmektedir. Bu hususlar dikkate değer olmakla birlikte yoruma açıktır. Ahmed-i Kebîr ve Ahmed-i Kûçek’in tarihî şahsiyetleri hakkında daha kesin hükümlere varılabilmesi için, onların soy bağlarını ortaya koyan nesep bilgilerine ihtiyaç vardır.

3- Farklı Lakaplar Tek Künye

Lâdik’te medfun ve “Sâhibu’l-hâl” sıfatıyla anılan Ahmed-i Kebîr ile Ahmed-i Kûçek’in, farklı lakaplarla anılan aynı şahıs mı yoksa ayrı şahsiyetler mi oldukları sorusunu cevaplandırabilmek için öncelikli olarak yapılması gereken, soy bağlarını ortaya koyan tam künyelerini tespit etmektir. Ahmed-i Kûçek’le ilgili rivayetler incelendiğinde, İbn Battûta’nın onu Seyyid Tâceddin er-Rifâî’nin oğlu olarak tanıttığı görülür.¹⁶ Söz konusu baba oğulun kerametlerini uzun uzun nakleden İbnü’s-Serrâc’ın anlattıklarından ulaşılan künye şöyledir:

“*Seyyid Ahmed-i Kûçek b. Seyyid Tâcuddîn Muhammed b. Seyyid Şemsüddîn Ahmed el-Müsta’cil b. Muhammed er-Rifâî*”.¹⁷

Aynı nesep silsilesinin bir başka kaynakta, ancak bu kez Sâhibu’l-hâl Ahmed-i Kebîr için zikredildiği görülmektedir. Ahmed-i Kebîr’den bahseden eserler arasında onun tam künyesini veren tek kaynak olan Es’ad Efendî’nin *Müselsel*’inde nesep silsilesi şöyle nakledilmektedir:

“*Seyyid Şemsüddîn Ahmed el-Kebîr er-Rifâî [Sâhibu’l-hâl] b. Seyyid Tâcuddîn Muhammed b. Seyyid Şemsüddîn Ahmed [el-Müsta’cil] b. Seyyid Şemsüddîn Muhammed el-Kebîr*”.¹⁸

Söz konusu künye bilgileri, Ahmed-i Kebîr ve Ahmed-i Kûçek’in, birbirine zıt lakaplarla anılan aynı şahıs olduklarını ortaya koymaktadır.¹⁹ Bu itibarla, XIV. asırda yaşadığı anlaşılan ve ismi Ahmed

¹⁶ İbn Battûta, *Mühezzebü rihleti İbn Battûta*, 1/238.

¹⁷ İbnü’s-Serrâc, *Teşvîk*, vr.129a; *Tüffâh*, 131b.

¹⁸ Es’ad el-Medenî, “Risâletü’l-Müselsel”, 13.

¹⁹ Ahmed-i Kebîr ve Ahmed-i Kûçek isimlerinin aynı kişiye ait olduğu fikrini ilk kez gündeme getiren Sadi Bayram, yaşadıkları dönem ve menkıbelerinden hareketle bu iddiasını temellendirmeye çalışmış ancak muhtemelen söz konusu isimlerin nesep bilgilerini de veren Arapça kaynaklara ulaşamadığı için değerlendirmeleri eksik kalmıştır. Ayrıca, Seyyid Ahmed-i Kebîr türbesinin kitâbesinde yazılanları yanlış yorumlamış ve Ahmed-i Kûçek’in aynı zamanda Seyyid Ahmed Geylânî neslinden olduğunu yazmıştır. Sadi Bayram, “Lâdik ve Seyyid Ahmed-i Kebîr er-Rufâî Hazretleri”, 139-156; *Merzifon-Amasya Kültür tarihinde ‘İdî-zâdeler-Hacıbayramoğulları*,

olan zâtın, Amasya ve havalisinde "Sâhibu'l-hâl" lakabıyla şöhret bulduğu, böylelikle Rifâî tarikatının pîri Seyyid Ahmed er-Rifâî el-Kebîr'den ayırt edildiği anlaşılmaktadır. Tarikatın pîri ile benzer bir şekilde ismine "kebir (büyük)" sıfatının eklenmesinin sebebi, ikamet ettiği bölgede bir tazim ifadesi olarak veya ailede kendisinden sonra aynı ismi taşıyan birinden ayırt etmek amacıyla olmalıdır. Sâhibu'l-hâl Seyyid Ahmed-i Kebîr'i ilk defa Basra'da gören İbn Battûta, kerametlerini nakleden İbnü's-Serrâc ve Ulu Ârif Çelebi ile görüşmelerini kaydeden Eflâkî ise, onu, kendisinden önce aynı ismi taşıyan bir aile büyüğüne nispet edip, "Ahmed-i Kûçek" şeklinde zikretmiş olmalıdırlar. "Küçük Ahmed" sıfatıyla anılmasına sebep olan kişinin büyük dedesi Seyyid Ahmed er-Rifâî veya dedesi Ahmed el-Müsta'cil olması mümkündür.

Künyesi bu şekilde tespit edildikten sonra, ikamet ettiği Amasya ve civarında "Sâhibu'l-hâl Ahmed-i Kebîr" olarak bilinen Seyyid Ahmed'in, yerel bölgede şöhret bulduğu ismini değil; İbn Battûta, Eflâkî ve İbnü's-Serrâc gibi müellifler tarafından, daha geniş bir literatür içerisinde kullanılan "Ahmed-i Kûçek" ismini tercih etmek isabetli olacaktır. Buna göre, Ahmed-i Kûçek'in dedesinin babası Şemsüddin Muhammed (ö. 619/1222), Rifâî tarikatı pîri Seyyid Ahmed er-Rifâî'nin, kızı Seyyide Zeynep'ten olma torunudur. İsteddiği, söylediği şeylerin çabucak gerçekleşmesinden dolayı "Müsta'cil" lakabıyla anılan dedesi Şemsüddîn Ahmed (ö. 671/1273), kerametleri ve Moğollarla Müslüman halk arasında yaşanan sorunları çözmesiyle şöhret bulmuştur.²⁰

Ahmed-i Kûçek'in babası Seyyid Tâceddin (ö. 744/1343-1344)²¹ Basra'da, Rifâî tarikatının merkezi Ümmü Abîde'de ikamet etmekle

16. Oysa kitâbede, türbeyi yenileyen kişinin nesline atıf vardır. Kitabeye göre türbe, hem Şeyh Abdülkâdir hem de Seyyid Ahmed soyundan gelen ve Abdülhamid'in başçuhadarı olan Nûrî Efendi-zâde Seyyid Abdullah Ağa tarafından yenilenmiştir. İsmi geçen Seyyid Abdullah Ağa kuvvetle muhtemel, I. Abdülhamid döneminde dülbend ağası olup, Ahmed-i Kûçek'in soyundan gelen Nûreddin-zâde Abdullah Efendi'dir. Hüseyin Hüsâmeddin, *Amasya Tarihi*, 6/679. Bu soyun Geylânî nesebiyle birleşmesi Ahmed-i Kûçek'ten çok daha sonraki dönemlere ait bir hâdiseye olmalıdır.

²⁰ İbnü's-Serrâc'ın *Tüffâhü'l-ervâh*'ında Ahmed el-Müsta'cil ile ilgili kısım için bk. *Tüffâh*, vr. 82a-84b.

²¹ Vefat tarihi için bk. Ebu'l-Hüdâ es-Sayyâdî, *Tenvîru'l-ebâr fî tabakâti's-sâdeti'r-Rifâ'iyyeti'l-ahyâr* (Mısır: Matbaa-i Muhammed Efendi Mustafa, 1306), 60. Bazı kaynaklarda vefat tarihi karıştırılmıştır. Eyüp Öztürk, *Velilik ile Delilik Arasında*, 163-

birlikte sık sık Suriye ve Anadolu'ya seyahatlerde bulunan şöhret sahibi bir şeyhtir. İbnü's-Serrâc, onun henüz genç bir delikanlı iken halkın ve ulemânın şikayetlerini dile getirmek üzere, Moğol hükümdarlarından Hülâgû ile görüştüğünü beyan edip, bu esnada gösterdiği kerametleri uzun uzun nakleder.²² Hülâgû, ateşe girme, zehir içme gibi olağanüstü haller gösteren bu genç şeyhten etkilenmiş ve istediklerini kabul etmiştir. Seyyid Tâceddîn daha sonra benzeri sebeplerle Gazan Han ile de görüşmüş ve keramet izharında bulunmuştur.²³ Ona büyük teveccüh gösteren idareciler arasında Memlûk Sultanı Melikü'z-Zâhir Rûkneddîn Baybars da vardır. Sultan, Seyyid Tâceddîn'i memleketine davet etmiş ancak o, Ümmü Abide'de kalmasının daha hayırlı olacağını söyleyerek bu daveti kabul etmemiştir.²⁴

Seyyid Tâceddîn'in Anadolu tasavvuf tarihinin önemli simalarından biri ve XIV. asırda Rifâîliği bu topraklarda yayan kişi olarak kabul edilmesi ise, *Menâkıbü'l-ârifîn*'de isminin zikredilmesi dolayısıyladır. Eflâkî onun Konya ziyaretini şu sözlerle tasvir eder:

"Yüce ashab ve kerem sahibi halifeler şöyle rivayet ettiler: Seyyid Ahmed er-Rifâî'nin oğlu²⁵ Seyyid Tâceddîn beraberinde dervişler, sırmalı kaba ipek kumaş giyenler ve

164. Bu karışıklığın sebebi, o tarihlerde Ümmü Abide'de yaşayan Rifâî meşâyih arasında Şeyh Tâceddîn isminde iki kişinin mevcudiyetidir. Amca-yeğen olan bu zâtlardan büyük olanının künyesi Tâcuddîn b. Şemsüddîn Muhammed b. Seyyid Abdurrahîm'dir. Tarikatın merkez âsitânesi olan Ümmü Abide Revâkî'nun dokuzuncu şeyhidir ve 704/1304 senesinde doksan yaşlarında iken vefat etmiştir. Ebu'l-Hüdâ es-Sayyâdî, *Tenvîru'l-ebâr*, 57. Ahmed-i Kûçek'in babası Şeyh Tâceddîn ise onun yeğenidir. Ayrıca, *Tüffâhu'l-eroâh*'ta Ahmed-i Kûçek'in babası Şeyh Tâceddîn'in Hülâgû ile görüştüğünde buluş çağlarında bir genç olduğu ifade edilmesi, onun vefat tarihi konusunda bir delil teşkil eder. *Tüffâh*, vr.120b. Hülâgû'nun Ortadoğu'ya sefer için Karakurum'dan 1253 tarihinde hareket ettiği bilindiğinden, onun Şeyh Tâceddîn ile karşılaşmasının sonraki bir tarihte gerçekleşmiş olması gerekir. 1304 senesinde doksan yaşlarında vefat eden birinin, Hülâgû ile karşılaştığında çok genç bir delikanlı olması imkansızdır. Bu sebeple, Ahmed-i Kûçek'in babası Şeyh Tâceddîn'in 744/1343-1344 tarihinde vefat ettiği bilgisi isabetli görünmektedir.

²² *Tüffâh*, vr. 116b-124a.

²³ İbnü's-Serrâc, *Tüffâh*, vr.122a-122b.

²⁴ İbnü's-Serrâc, *Teşvîk*, vr. 129a.

²⁵ Seyyid Tâceddîn'in babasının ismi Ahmed [el-Müsta'cil] olmakla birlikte, burada Seyyid Ahmed er-Rifâî ile kastedilen babası değil, büyük dedesi ve tarikatın piri Seyyid Ahmed er-Rifâî olmalıdır. Zira onun şöhreti daha yaygındır. Kişiyi daha iyi

muvelleherlerden bir grupla birlikte Konya'ya geldi. Şehrin ileri gelenleri, emirler, avâm-ı nâs ve fütüvvet erbâbı onları karşılayıp Celâleddîn Karatâyî'nin medresesinde konuk ettiler. Halkın çoğu bu topluluğun delisi olup, onlara çok rağbet gösterdiler. Çünkü bunlar kendilerini ateşe atmak, kızgın demiri ağızlarına sokmak, yılan yemek, kanı rakı yapmak, kızgın yağ ile abdest almak, sihirbazların el çabukluğuyla çiçek çıkarması gibi şeker çıkarmak, mumu lavanta çiçeği hâline getirmek, kırbaçtan kan akıtmak, sıpaya binmek ve benzeri şeyler yapıyorlardı. Bunlar Konya halkının çok az şahit olduğu şeylerdi."²⁶

Seyyid Tâceddîn'in Anadolu'daki faaliyetleri hakkındaki ilave bilgilere, İbnü's-Serrâc ve Hüseyin Hüsâmeddin'in naklettiklerinden ulaşılmaktadır. İbnü's-Serrâc, Seyyid Tâceddîn'in Anadolu'da o dönem Ermenilerin yoğun olarak yaşadığı Köprü'l-Hayyat (Yılanlar Köprüsü) denilen yere gittiğini ve onun hallerinden etkilenen Ermenilerin gönlünün İslam'a ısındığını kaydeder.²⁷ Bir diğer seferinde, Tokat'ta Şeyh Aceb Seyr isimindeki zât ile buluşmuş ve oradan Amasya'ya geçerek bir semâ meclisine katılmıştır.²⁸ Bu seyahatleri esnasındaki uğrak yerlerinden birinin Sinop şehri olduğunu ise, *Amasya Tarihi*'nden öğreniyoruz. Hüseyin Hüsâmeddin, Seyyid Tâceddin'in Sinop şehrinde bir evlilik yaptığını ve bu evlilikten Sâhibu'l-hâl Ahmed-i Kebîr yani nâm-ı diğer Ahmed-i Kûçek'in dünyaya geldiğini yazar. Onun, Ahmed-i Kûçek'in hayatı hakkında verdiği bilgilerin kaynakları arasında, Es'ad Efendi'nin *Müsel'sel'i*, Süreyya Beg'in *Sicill-i Osmânî'si* ve Gelibolulu Mustafa Âlî'nin *Künhü'l-ahbâr'ı* olduğu kadar, bizzat gördüğü silsileler ve Ahmed-i Kûçek'in soyundan gelen kişilerin naklettikleri de vardır. *Amasya Tarihi*'ndeki bu biyografik bilgiler makale boyunca sözü edilen diğer kaynaklarla birlikte değerlendirildiğinde, Ahmed'i Kûçek'in hayatının bilinmeyen yönleri ortaya çıkmaktadır.

tanıtacağı düşüncesiyle, onu şöhret sahibi bir yakınıyla anmak çok sık rastlanan bir durumdur.

²⁶ Eflâkî, *Menâkıbü'l-ârifîn*, 2/715-716. Eserin Türkçe tercümesinde, Farsça asıl metinde bulunan "yılan yemek, kanı rakı yapmak, kızgın yağ ile abdest almak" ifadelerinin hazf edildiği görülmüştür. Krş. Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, çev. Tahsin Yazıcı (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2006), 538.

²⁷ İbnü's-Serrâc, *Tüffâh*, vr. 118b. *Tüffâh*'ın mütercimleri, Köprü'l-Hayyât'ın, Ceyhan yakınlarındaki Yılan Kale olabileceği kaydını düşmüşlerdir. *Tüffâhu'l-ervâh: Ruhların Meyvesi*, 343, dpn. 95.

²⁸ *Tüffâh*, vr. 118b.

4- Ahmed-i Kûçek'in Hayatı²⁹

Seyyid Tâceddîn, Anadolu'ya yaptığı ziyaretlerden birinde Sinop şehrinde İmam Musa Kâzım'ın soyundan gelen Seyyid Bilâl Kâzımî'nin kızıyla evlenmiş ve bu evlilikten Ahmed-i Kûçek dünyaya gelmiştir. Doğum yeri muhtemelen Sinop şehridir. Yetişkinlik döneminde tahsilini tamamlamak amacıyla Bağdat'a gitmiş, burada Şeyh Ebu'l-Hasan el-Vâsıtî'den³⁰ hilafet almıştır. Tahsilini tamamladıktan sonra, 706/1306-1307 yıllarında döndüğü Amasya şehrinden Sinop'a geçerek, anne tarafından dedesi Seyyid Bilal Kâzımî'nin yanında kalmıştır. Dedesinin vefatıyla birlikte şehirden ayrıлып, önce bir süre Hicaz'da ikamet etmiş, ardından Mısır, Kudüs, Dımaşk, Halep ve Kürdistan bölgelerine seyahatte bulunmuştur. İbnü's-Serrâc'ın verdiği bilgilerden, Alanya ve Uluborlu'nun da bu seyahatlerindeki uğrak yerlerinden biri olduğu anlaşılmaktadır. Bu beldelere girişinde, insanlar toplanıp Ahmed-i Kûçek'i karşılamaya çıkmışlardır. İbnü's-Serrâc, onun büyük bir ateş yaktırdığını ve dervişleriyle birlikte ateşin içinde namaz kıldığını nakleder.³¹

Ahmed-i Kûçek bu seyahatlerin ardından 713/1313-1314 senesinde Amasya'ya dönüp, Hankâh-ı Mesûdî'ye³² yerleşmiştir. O tarihte hankâh şeyhi, Baba İlyas'ın torunu Şeyh Alaaddin Ali Âşık Baba'dır (ö. 733/1332).³³ Ahmed-i Kûçek onun yanında kalır ve Âşık Baba'nın kızıyla evlenir. Bölgede şöhreti yayılan Ahmed-i Kûçek'in müridlerinden biri de, İlhanlıların Anadolu nâzırı İşboğa Noyin'dir. Sonraki dönemlerde de

²⁹ "Ahmed-i Kûçek'in Hayatı" başlıklı bu bölüm, *Amasya Tarihi*'nin 6. cildi, 338-353 numaralı sayfalar arasında nakledilenlere dayanılarak inşa edilmiştir. Bu biyografiyi tamamlayıcı bilgiler için başka eserlerden istifade edilmiş ve atıflar dipnotta gösterilmiştir.

³⁰ Bu zat, *Hulâsatü'l-iksîr fî nesebi Seyyidîne'l-gavâsi'r-Rifâ'iyyi'l-kebîr* müellifi, Ali b. Hasan el-Vâsıtî (ö. 733/1333) olmalıdır.

³¹ İbnü's-Serrâc, *Teşvîk*, vr. 131b-132a.

³² Hüseyin Hüsâmeddin, Hankâh'ı Mesûdî hakkında ayrıntılı bilgiler nakleder. Buna göre, Baba İlyas ismi ile meşhur Şücâüddin İlyas b. Ali el-Horasanî bu hankâhın şeyhi iken, 637/1239-1240'de müridi Baba İshak ile alakalı hâdisе vukû bulunca hankâh kapatılmıştır. 646/1248-1249 yıllarında oğullarının teşebbüsüyle tekrar açılan hankâhta, Ahmed-i Kûçek'in kayınpederi Alâaddin Ali Âşık Baba'ya kadar şu isimler postnişin olmuşlardır: Behlül Baba, İbik Baba, Muhlis Baba, Ahmed Baba. Hankâh daha sonraları Şeyh Kırık Tekyesi diye anılmıştır. *Amasya Tarihi*, 1/235-238.

³³ *Garibnâme* isimli eseriyle de tanınan Âşık Paşa'dır.

bölge idarecileri nezdinde daima itibar sahibi bir şeyh olmuştur. Amasya emiri Torumtayoglu Emir Zeynüddin Yakub Şah, Beglerbeği Hâc Şadgeldi Paşa ve Sivas hükümdarı Sultan Alaeddin Eretna Han'ın ona büyük teveccüh gösterdikleri, Şadgeldi Paşa'nın Ahmed-i Kûçek'in kızıyla evlenip, ona damat olduğu nakledilen bilgiler arasındadır.

Eflâkî tarafından aktarılan Ahmed-i Kûçek ve Ulu Ârif Çelebi (ö. 719/1320) görüşmesi, Ahmed-i Kûçek'in Amasya'da ikamet ettiği bu döneme tekabül etmiş olmalıdır. Çelebi'nin iki kez Tebriz'e gittiği ve ikinci seferinde Tebriz'e varış tarihinin 716 (1317) senesi olduğu bilinmektedir.³⁴ Dolayısıyla, Tebriz'e gidiş yolunda veya dönerken Amasya'ya uğramış ve Ahmed-i Kûçek'le buluşmaları gerçekleşmiş olmalıdır. *Menâkıbü'l-ârifin'* de bu iki zâtın birbirleriyle mülâki olmaları şöyle nakledilir:

"Abdâlin ve ahrânın özü, sâhibu'l-hâl Seyyidim Ahmed-i Kûçek-i Rifâî bir gün Amasya şehrinde Çelebi Hazretleri'ni ziyarete gelmişti. Aralarında hadsiz hesapsız latifeler ve ilahî bilgiler anlatıldıktan sonra Seyyid Ahmed'e mensup olanlardan (Ahmediyân, Ahmedîler) bir topluluk içeri girdi ve ellerinde büyük bir kabak olduğu halde okumaya başlayıp semâya katıldılar. Semâda kendilerinden geçip, divâne oldular. Seyyid Ahmed özür babında şöyle buyurdu: 'Ariflerin sultanı ve sultanların arifleri mazur görsün, çünkü bizim divânelerimiz çoğunlukla böyle kabak sesiyle sema ederler'. Çelebi Hazretleri: 'Çok güzel! Dervişlerin yaptıkları bütün işler hoş görülür ve sevilir fakat şurası gariptir ki, sizin müridler boş kabaklarla rakediyor, bizim yârânımız ise dolu kabakla semâ yapıyor. Bu semâ ile o semâ arasında büyük bir fark var.' diye buyurdu. Bunun üzerine Seyyid Ahmed, iyi bir at ve bir Mısır elbisesi hediye edip, mürid oldu. Çelebi Hazretleri de sırtındaki elbiseleri Seyyid Ahmed'e giydirdi, arkadaş ve kardeş oldular; aralarında çok tuhaf aşk maceraları geçti."³⁵

Ahmed-i Kûçek, İşboğa Noyin'in 720 (1320)'de vefat etmesinin ardından, Ladik emiri İhtiyareddin Sevinç Beg'in daveti üzerine Ladik'e yerleşir. Sevinç Beg, bazı köylerin öşürlerini, onun zâviye ve imarethânesine tahsis etmiştir. Ahmed-i Kûçek'in Ladik'teki zâviyesine yerleştikten sonra da seyahatlerine devam ettiği anlaşılmaktadır. Nitekim, 1326-1327 yıllarında, onun Vâsıt'a, Ümmü Abîde Revakı'na ziyarette bulunduğunu İbn Battûta'dan öğreniyoruz:

³⁴ Tahsin Yazıcı, "Ârif Çelebi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3/363-364.

³⁵ Eflâkî, *Menâkıbü'l-ârifin'*, 2/915.

"Kafile [Vâsıt şehrinde] ticaret yapmak için üç gün sur dışında kalmaya karar verdi. Bu zaman içinde Ebu'l-Abbâs Ahmed er-Rifâî Hazretleri'nin şehirden bir günlük mesafede bulunan Ümmü Abîde isimli köydeki kabrini ziyaret etmek istedim.[...]Revâk'a vardık. Burası içinde binlerce dervişin bulunduğu büyük bir dergâh. Ziyaretimiz Ebu'l-Abbâs er-Rifâî'nin torunu Ahmed-i Kûçek'in orada bulunduğu bir zamana rast geldi. O da Rûm topraklarından dedesini ziyaret etmek üzere gelmişti ve Revâk'da posta oturma sırası ondaydı. İkinci namazından sonra defler çalındı, davullar vuruldu ve dervişler raksa başladılar. Akşam namazından sonra pirinç ekmeği, balık, süt ve hurma ikram edildi. Herkes yemek yedikten sonra yatsı namazı kılındı ve zikir başladı. Şeyh Ahmed dedesinin postunda oturmaktaydı. Sema başladı, önceden hazırlanmış olan odunlar taşındı ve ateşe verildi. Alev alev yanan ateşin ortasına raks ederek girmeye başladılar. Bazıları içinde yuvarlandı, bazıları ateşi ağzına aldı. Bu, Ahmedîlere mahsus bir âdettir. Bu sufilerin bazıları büyük bir yılanı tutup başını dişleyerek koparabilirler."³⁶

İbn Battûta, ilk defa Ümmü Abîde'de gördüğü Ahmed-i Kûçek'ten Anadolu'ya yaptığı seyahatler (1330-1331 yılları) dolayısıyla da bahsedecektir. Amasya'da onun "İzzüddîn, Ali, İbrahim ve Yahya isimlerinde oğullarının yaşadığını ve İzzüddîn'in Sonusa'daki dergâhta postnişin olduğunu yazar.³⁷ Şeyh İzzüddîn'i daha sonra ikinci kez, İzmir'de konakladığı bir Rifâî zâviyesinde görmüş ve beraberinde yüz kadar muvelleh dervişle dolaştığını nakletmiştir.³⁸ Ahmed-i Kûçek'in İzzüddîn isminde bir oğlu olduğu, İbnü's-Serrâc'ın verdiği bilgilerden de teyit edilebilmektedir. *Teşvîku'l-ervâh*'da Seyyid İzzüddîn'in menâkıbına dair rivayetler yer alır.³⁹ Ahmed-i Kûçek'in Yahya ismindeki oğlu ise, Hakale'deki zâviyede Sayyâdî-zâde Necmeddin Yahya'dan (ö. 771/1369-1370)⁴⁰ sonra postnişin olan Seyyid Yahya Çelebi'dir.

³⁶ İbn Battûta, *Mühezzebü rihleti İbn Battûta*, 1/138-139.

³⁷ İbn Battûta, *Mühezzebü rihleti İbn Battûta*, 1/238. Hüseyin Hüsâmeddîn, İbn Battûta'nın Amasya'da Ahmed-i Kûçek ile görüştüğünü yazsa da seyahatnâmede bu anlamda bir ifadeye rastlanmamaktadır.

³⁸ İbn Battûta, *Mühezzebü rihleti İbn Battûta*, 1/245.

³⁹ *Teşvîk*, vr. 132b-133a. Hüseyin Hüsâmeddin'in Ahmed-i Kûçek'in ahfadındandır diye zikrettiği isimler ise şunlardır: Muhammed, Ali, Muhammed-i Sâni, Kâsım, İzzeddin Hasan, Abdullah, Abdurrahim, Yahya, Necmeddin, Muhyiddin, Hızır, Salih, Osman, Ömer, Abdüssemi. *Amasya Tarihi*, 6/348. Bu isimlerin bazıları torunlarına ait olmalıdır.

⁴⁰ Sayyâdî-zâde Necmeddîn Yahya, Rifâîliğin Sayyâdiyye kolunun kendisine nispet edildiği Seyyid İzzeddîn Ahmed es-Sayyâd'ın soyundan gelmektedir. Vâsıt'tan Amasya'ya hicret etmiş ve 764/1362-1363 senesinde Hakale'de bir zaviye inşa

Ahmed-i Kûçek, 759/1358 senesinde, yetmiş iki yaşında vefat etmiştir.⁴¹ Kabri Lâdik'te "Seyyid Ahmed-i Kebir er-Rufâî Türbesi" ismi ile bugün de ziyarete açıktır. Vefatından sonra, sağlığında kendi yerine halife tayin ettiği Revâkî Ali Çelebi (ö. 763/ 1361-1362) zâviye şeyhi olmuştur.⁴² Hüseyin Hüsâmeddin, Lâdik'teki zâviyenin XIX. asra kadar hizmet verdiğini ifade edip, posta oturan meşâyih ve vakıf mütevellisi zâtların isimlerini zikreder. Kendisi de 1314/1896-97 tarihinde zaviyeye misafir olup, o dönem postnişîn olan Seyyid Ahmed Efendi b. Seyyid Mehmed b. Seyyid Hafız Ahmed Efendi'yi görmüştür.⁴³

Ahmed-i Kûçek'in zürriyeti, zaman içerisinde Lâdik'in geniş sülalelerinden biri hâline gelmiş, mensuplarından Tokat ve Kayseri'ye yerleşenler olmuştur. Tarih boyunca aralarından çok sayıda âlim, kadı, şeyh, vezir ve emirler çıktığı, Hüseyin Hüsâmeddin'in verdiği

ettirmiştir. 771/1369-1370 yılında Hakale'de vefat eden Necmeddin Yahya, zaviyedeki hücrelerine defnedilmiş, vefatından sonra türbesi meşhur ziyaretgâhlardan biri olmuştur. Abdullah Muhammed Sirâceddin b. Abdullah er-Rifâî el-Mahzûmî (ö. 885/1480), *Sihahu'l-ahbâr fi nesebi's-sâdeti'l-Fâtmiyyeti'l-ahyâr* (Mısır: y.y., 1304), 103; Hüseyin Hüsâmeddin, *Amasya Tarihi*, 1/348

⁴¹ İbn Battûta, İbnü's-Serrâc ve Eflâkî, Ahmed-i Kûçek'in vefat tarihini vermez. Lâdik'teki türbesini ziyaret eden Gelibolulu, vefat tarihin bilinmediğini, yaptırdığı caminin vakfiyesinin ise 752/1351-1352 tarihli olduğunu yazar. *Künhü'l-ahbâr*, 5:62. Daha sonra Evliya Çelebi, vakfiye kaydındaki 752 senesini vefat tarihi olarak vermiş, sonraki araştırmacılar da Evliya Çelebi'nin verdiği bu bilgiyi nakletmişlerdir. Krş.: Evliya Çelebi, *Seyâhatnâme: (I-II. cilt) indeksli tıpkıbasım*, 1/vr. 234a. Sadi Bayram, "Lâdik ve Seyyid Ahmed-i Kebîr er-Rufâî Hazretleri", 139-156; Eyüp Öztürk, *Velilik ile Delilik Arasında*, 172. Hüseyin Hüsâmeddin ise, vefat tarihi ile alakalı uzun bir değerlendirmenin ardından, silsile-nâmelerde geçen ve aile efradının da tasdik ettiği tarihin doğru olduğuna hükmeder. Onun bu hükmü makul görüldüğünden, burada 759/1358 senesi vefat tarihi olarak kabul edilmiştir. *Amasya Tarihi*, 6/349-351.

⁴² Ali Çelebi zaviyeden (revâktan) bir an ayrılmadığı için Ahmed-i Kûçek tarafından "Revâkî" lakabıyla künyelenmiştir. Hüseyin Hüsâmeddin, *Amasya Tarihi*, 10/134-135. Künyesinin *Künhü'l-ahbâr*'da "devâfî" şeklinde verilmesi baskı hatası olmalıdır. Gelibolulu Mustafa Âli, *Künhü'l-ahbâr*, 5/62; Hüseyin Hüsâmeddin, *Amasya Tarihi*, 6/351; 10/134-135.

⁴³ Hüseyin Hüsâmeddin, *Amasya Tarihi*, 6/351-353.

bilgilerden anlaşılmaktadır.⁴⁴ Neseben Rifâî olan bu zâtlar arasında, Rifâîlik dışındaki tarikatlara intisap edenler de vardır.⁴⁵

Sonuç

İsimleri XIV. asırdan günümüze ulaşan iki Rifâî şeyhinin, aynı ya da ayrı şahsiyetler olup olmadıklarını düşündüren, onların Anadolu'daki varlık faaliyetlerini nakleden eserlerde verilen bilgilerdir. Bu rivayetlerde isim, zaman ve mekan birliği dikkat çekmekte ancak kim oldukları sorusunun asıl cevabının bulunduğu tam künyeleri verilmemektedir.

Makalede, Rifâîliğin Anadolu'daki en önemli temsilcisi kabul edilen Ahmed-i Kûçek ile Lâdik'te türbesi hâlâ ziyarete açık olan Ahmed-i Kebîr'in, birbirine zıt lakaplarla anılan aynı şahıs oldukları, tam künyelerinin tespit edilmesi suretiyle delillendirilmiştir. Buna göre, Lâdik'te medfun Ahmed-i Kebîr, nâm-ı diğer Ahmed-i Kûçek'tir. Bu itibarla, Hüseyin Hüsâmeddin'in *Amasya Tarihi*'nde Ahmed-i Kebir'in hayatı hakkında verdiği tafsilatlı bilgi aslında Ahmed-i Kûçek'e ait olup, eserdeki biyografi, Ahmed-i Kûçek'in şahsiyetinde, Rifâîliğin bu topraklardaki seyri ve diğer tarikatlarla ilişkisi hakkında yeni malumatlar sunmaktadır.

Kaynakça

- Eflâkî, Ahmed. *Menâkıbü'l-ârifin*. 2 Cilt. yay. haz. Tahsin Yazıcı. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1961.
- Eflâkî, Ahmed. *Ariflerin Menkıbeleri*. çev. Tahsin Yazıcı. İstanbul: Kabcacı Yayınevi, 2006.
- Bayram, Sadi. *Merzifon-Amasya Kültür Tarihinde 'Îdî-zâdeler-Hacıbayramoğulları*. Ankara: y.y., 2018.
- Bayram, Sadi. "Lâdik ve Seyyid Ahmed-i Kebîr er-Rufâî Hazretleri". *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi* 74 (1991), 139-156.

⁴⁴ *Amasya Tarihi*'nde, Ahmed-i Kûçek'in ahfadından olduğu ifade edilip, biyografileri verilen çok sayıda zat vardır.

⁴⁵ Bu zatlardan biri, Ahmed-i Kûçek'in soyundan gelen Seyyid Nureddin Yahya Efendi b. Seyyid Hâşim b. Seyyid Abdülkerim Çelebi'dir. Pirî Mehmed Paşa'nın (ö. 939/1532) İstanbul, Zeyrek'te inşa ettirdiği Halvefi tekkesine şeyh olmuştur. *Amasya Tarihi*, 10/159.

- Elvân Çelebi. *Menâkıbu'l-kudsiyye fi menâsibi'l-ünsiyye: Baba İlyas-ı Horasanî ve sülalesinin menkabavî tarihi*. haz. Ahmed Yaşar Ocak - İsmail E. Erünsal. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014.
- Evliya Çelebi. *Seyâhatnâme: (I-II. Cilt) indeksli tıpkıbasım*. 5 Cilt. haz. Seyit Ali Kahraman. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2013.
- Gelibolulu Mustafa Âli. *Künhü'l-ahbâr*. 5 Cilt. İstanbul: Takvimhane-i Amire, 1277-1285.
- Gölpınarlı, Abdülbakî. *Manâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli: Vilâyet-nâme*. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1958.
- Hüseyin Hüsâmeddîn. *Amasya Tarihi*. Dersaadet: Hikmet Matbaası, 1327-1330.
- Hüseyin Hüsâmeddîn. *Amasya Tarihi*. 3. Cilt. İstanbul: Necm-i İstikbal Matbaası, 1329-1358.
- Hüseyin Hüsâmeddîn. *Amasya Tarihi*. 7. Cilt. (Yayın Aşamasında). Amasya Belediyesi.
- İbn Battûta, Ebû Abdullah Muhammed et-Tancî. *Mühezzebü rihleti İbn Battûta*. haz. Ahmed el-Avâmîrî - Muhammed Câdelmevlâ. 2 Cilt. Kahire: Matbaa-i Emîriyye Bulak, 1934-1937.
- İbnü's-Serrâc, Muhammed b. Ali. *Teşvîku'l-ervâh ve'l-kulûb ilâ zikri 'allâmi'l-guyûb*. Amcazâde Hüseyin Paşa, nr. 272. Süleymaniye Kütüphanesi.
- İbnü's-Serrâc, Muhammed b. Ali. *Tüffâhu'l-ervâh ve miftâhü'l-irbâh*. Wetzstein II, 396. Berlin Staatsbibliothek.
- İbnü's-Serrâc, Muhammed b. Ali. *Tüffâhu'l-ervâh ve miftâhu'l-irbâh: Ruhların Meyvesi ve Kazancın Anahtarı*. çev. Nejdît Gürkan vd.. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2015.
- Kılıç, Rüya. *Osmanlıda Seyyidler ve Şerifler*. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2005.
- Kılıç, Mahmut Erol. *Anadolu Tasavvuf Tarihine Notlar 1 - Osmanlı Dönemi-Cumhuriyet Dönemi*. İstanbul: Sufi Kitap, 2014.
- Mahzûmi, Abdullah Muhammed Sirâceddîn b. Abdullah er-Rifâî. *Sihahu'l-ahbâr fi nesebi's-sâdeti'l-Fâtımiyyeti'l-ahyâr*. Mısır: y.y., 1304.
- Medenî, Es'ad. "Risâletü'l-Müsel". *Mecmu'*. 1-45. Kahire: el-Matbaatü'l-Âmireti'ş-Şerefiyye, 1309.
- Ocak, Ahmet Yaşar. *Babaîler İsyanı: Alevîliğin Tarihsel Altyapısı Yahut Anadolu'da İslâm-Türk Hetedoroksisinin Teşekkülü*. İstanbul: Dergâh, 2016.

A. UZUNLAR / A Contribution to the History of Rifâiyya Order in Anatolia: Is "Ahmed-i Kebîr er-Rifâî" "Ahmed-i Kûçek"? | 373

Öztürk, Eyüp. *Velilik ile Delilik Arasında: İbnü's-Serrâc'ın Gözünden Muvelleh Dervişler*. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2013.

Sayyâdî, Ebu'l-Hüdâ. *Tenvîru'l-ebşâr fî tabakâti's-sâdeti'r-Rifâ'iyeti'l-ahyâr*. Matbaa-i Muhammed Efendi Mustafa, Mısır: y.y., 1306.

Yazıcı, Tahsin. "Ârif Çelebi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 3/ 363-363. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.